

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΓΙΑΔΑ. 17 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1912.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.

Την 1η Ιανουαρίου 1973 ο Δήμος Αλεξάνδρειας δέχθηκε με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου την 18η Οκτωβρίου ως ημέρα απελευθέρωσης της πόλης από τον τουρκικό ζυγό. Την ανωτέρω ημερομηνία, αποδέχθηκαν, τόσο το Γενικό Επιτελείο Στρατού (Γ.Ε.Σ.) όσο και το Υπουργείο Εσωτερικών. Το τελευταίο, καθιέρωσε μάλιστα από εκείνη την εποχή, ο εορτασμός της απελευθέρωσης να γιορτάζεται κάθε χρόνο την πρώτη Κυριακή μετά την 18η Οκτωβρίου, παρά τις συνεχείς προσπάθειες και αντιδράσεις της τότε δημοτικής αρχής να καθιερώσει την 18η Οκτωβρίου τοπική εορτή με παράλληλη αργία των δημοσίων υπηρεσιών.

Και ενώ η ορισθείσα ημερομηνία έπρεπε λογικά να γίνει αποδεκτή, εν τούτοις ξεκίνησε από τα επόμενα χρόνια ένας μαραθόνιος προβληματισμού και αμφισβήτησης, για το εάν πράγματι απελευθερώθηκε η Αλεξάνδρεια από τους Τούρκους κατά την 18η Οκτωβρίου.

Ο προβληματισμός, συνοδευόμενος και από τη σύγχυση -λόγω άγνοιας των γεγονότων- ήταν υπαρκτός και φαινόταν τόσο στις μεμονωμένες αρθρογραφίες ερευνητών τοπικής ιστορίας όσο και σε δημοσιεύματα τοπικού και επαρχιακού Τύπου καθώς και σε ραδιοφωνικές εκπομπές.

Πιο συγκεκριμένα, στο βιβλίο που εκδόθηκε το 1989 με τίτλο "Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα 1980 - 1988" και στις σελίδες 64 - 67 ο συγγραφέας του κ. Γ. Μοσχόπουλος, προσπάθησε να ασχοληθεί με το ζήτημα της απελευθέρωσης.

Απέρριψε την κυρίαρχη γνώμη του κράτους που δέχεται από το 1973 την 18η Οκτωβρίου ως ημέρα απελευθέρωσης της Αλεξάνδρειας και προσπάθησε να εντοπίσει τη σωστή ημερομηνία απελευθέρωσης. Γεμάτος προβληματισμό, ερωτηματικά, επιφυλάξεις και ευχές για λύση του προβλήματος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι: "... θα είμαι σε θέση να απαντήσω όταν θα μπορέσω να διαθέσω περισσότερο χρόνο για να ερευνήσω διεξοδικά αυτό το ζήτημα και αφού εξαντλήσω την σχετική στρατιωτική βιβλιογραφία ..." (σελ. 67).

Στις 28 Οκτωβρίου 1987 με δημοσίευμα στην εφημερίδα "Λαός" της Βέροιας ασχολείται με το ζήτημα της απελευθέρωσης και ο ιστορικός της ευρύτερης περιοχής κ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης, ο οποίος εκφράζει αμφιβολίες για το εάν απελευθερώθηκε η Αλεξάνδρεια κατά την 18η Οκτωβρίου.

Η συνεχιζόμενη αμφισβήτηση έδωσε αφορμή στο λαογραφικό όμιλο Αλεξάνδρειας και περιχώρων "Το ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ" να αμφισβητήσει και αυτό με τη σειρά του το Γενικό Επιτελείο Στρατού και να κοινοποιήσει στις 6 Οκτωβρίου 1988 έγγραφο προς τις Αρχές, τον τοπικό Τύπο και τους μελετητές της τοπικής ιστορίας, με το οποίο τους γνώριζε, ότι ανέλαβε πρωτοβουλία εξεύρεσης της ακριβούς ημερομηνίας απελευθέρωσης της Αλεξάνδρειας.

Το Γ.Ε.Σ. με επιστολή του προς το λαογραφικό όμιλο Αλεξάνδρειας "ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ" με ημερομηνία 22-11-1988 αποδέχθηκε -όπως έπραξε και το 1973- την 18η Οκτωβρίου ως ημέρα απελευθέρωσης της Αλεξάνδρειας από τον τουρκικό ζυγό. Μετά από αυτό, σταμάτησαν απότομα και οι περισσότερες αμφισβητήσεις και ευχές για τη λύση του προβλήματος. Οι μέχρι τότε αμφισβητίες του Γ.Ε.Σ. έγιναν από το 1988 οι κυριότεροι υποστηρικτές της απόφασής του.

Ως το 1993 που ο συγγραφέας δημοσίευσε την πρώτη μονογραφία για την απελευθέρωση της Αλεξάνδρειας κανείς δεν γνώριζε με ακρίβεια τα γεγονότα της 17ης Οκτωβρίου. Το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου μέχρι τότε ήταν σκοτεινό. Η τοπική μας ιστορία ήταν μικρότερη κατά μισή ημέρα.

Ο πλημμελής τρόπος με τον οποίον ασχολήθηκαν με το ζήτημα αυτό, διαπιστώνεται και από το ιστορικό απελευθέρωσης που συντάχθηκε και στάλθηκε στις αρμόδιες υπηρεσίες. Τόσο στο ιστορικό της απελευθέρωσης όσο και στους χάρτες που το συνοδεύουν υπάρχουν σοβαρά λάθη και τραγικές παραλείψεις που

παραποιούν την τοπική μας ιστορία.

1. Η σοβαρότερη παράλειψη είναι, ότι αγνοείται εντελώς το γεγονός της αναγνώρισης της 3ης ημιλαρχίας. Ενώ οι στρατιώτες της ήταν αυτοί που κατά το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου μπήκαν στο Γιδά, έδιωξαν τους τελευταίους Τούρκους, έτυχαν υποδοχής από τους κατοίκους -συνέλαβαν μάλιστα τέσσερις Τούρκους αιχμάλωτους- το σημαντικότερο αυτό γεγονός για τον τόπο μας αποσιωπάται στο κείμενο. Αναφέρονται οι ενέργειες των άλλων δύο ημιλαρχιών και αποσιωπάται η ενέργεια της 3ης ημιλαρχίας που απελευθέρωσε το Γιδά.

2. Αναφέρεται ότι η γέφυρα Νησελίου ανατινάχθηκε την 17η Οκτωβρίου στις 10 το πρωί, ενώ τα στοιχεία του Γ.Ε.Σ. αναφέρουν, ότι η σιδερένια γέφυρα ανατινάχθηκε την 16η Οκτωβρίου "περί την 6ην".

3. Αναφέρεται ότι το απόσπασμα Ευζώνων Κωνσταντινόπουλου προωθήθηκε κατά την 18η Οκτωβρίου από το Λουτρό στο Γιδά. Τα στοιχεία του Γ.Ε.Σ. αναφέρουν ότι το ανωτέρω τμήμα κατά την 18η Οκτωβρίου: "Το εις Λουτρόν Απόσπασμα Ευζώνων δεν μετεκινήθη εκείθεν".

4. Ενώ οι εκδόσεις του Γ.Ε.Σ. δε διευκρινίζουν τον ακριβή τόπο στάθμευσης του λόχου μηχανικού της 7ης μεραρχίας, στο ιστορικό απελευθέρωσης φαίνεται στρατοπεδευμένος στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου. Σοβαρές παραλείψεις και λάθη σημειώνονται και στους χάρτες που συνοδεύουν το ιστορικό απελευθέρωσης.

5. Η σοβαρότερη παράλειψη είναι ότι έχει αγνοηθεί και δεν έχει σχεδιασθεί, η πορεία της 3ης ημιλαρχίας, που το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου από τη Βέροια ήρθε στο Γιδά.

6. Το 8ο τάγμα Ευζώνων στρατοπέδευσε βορειοανατολικά του Γιδά και όχι νότια του Γιδά όπως φαίνεται στους χάρτες.

7. Το 20ο Σ.Π. στρατοπέδευσε στην Παλαιόχωρα και όχι στο Παλαιοχώρι.

8. Ενώ οι εκδόσεις του Γ.Ε.Σ. διευκρινίζουν τον ακριβή τόπο στάθμευσης του τάγματος Κρητών και της μοίρας πεδινού πυροβολικού, εν τούτοις στο χάρτη δεν είναι σημειωμένα.

9. Δεν έχει σημειωθεί η πορεία της 1ης ημιλαρχίας που κατά την 18η Οκτωβρίου πέρασε από το Γιδά με προορισμό τις δύο γέφυρες του Λουδία.

Το παράδοξο και άξιο προσοχής είναι ότι, παρά τα σοβαρά λάθη, τις ανακρίβειες, τις παραλείψεις και την κακοποίηση της ιστορίας, το ιστορικό απελευθέρωσης που αποστάλθηκε στις αρμόδιες υπηρεσίες δεν τροποποιήθηκε σε κανένα σημείο, δεν επισημάνθηκαν οι παραλείψεις και τα λάθη και φυσικά επιβεβαιώθηκε και εγκρίθηκε.

Προτείνουμε λοιπόν, το ιστορικό της απελευθέρωσης να συνταχθεί εκ νέου και να αποσταλεί στις αρμόδιες υπηρεσίες, αφού θα περιέχει όλα τα πραγματικά γεγονότα και όλες τις ζωντανές μαρτυρίες των κατοίκων που καταγράφηκαν έως σήμερα.

Μόνο μ' αυτό τον τρόπο οι αρμόδιες υπηρεσίες αλλά και ο κάθε αναγνώστης θα είναι σε θέση να μελετήσει τα πραγματικά γεγονότα της 17ης Οκτωβρίου και να καταλήξει με ασφάλεια σε ορθά συμπεράσματα. Η μελέτη και γνώση της ιστορίας δεν οδηγεί ποτέ σε λανθασμένη κρίση. Οδηγηθήκαμε στο λάθος, διότι τόσα χρόνια οι τότε υπεύθυνοι, ούτε μελέτησαν, ούτε κατέγραψαν προφορικές μαρτυρίες που σε συνδυασμό με τις γραπτές πηγές, θα φώτιζαν το σκοτεινό πρωινό της 17ης Οκτωβρίου.

Η έλλειψη στοιχείων και η αβεβαιότητα που επικρατούσε τόσα χρόνια για το ζήτημα της απελευθέρωσης ήταν η αιτία, ώστε ο συγγραφέας να καταπιαστεί με τη διερεύνηση του ιστορικού παρελθόντος της γενέτειρας του ξεκινώντας πρώτα από

την εξεύρεση της ημερομηνίας απελευθέρωσης. Αμφισβήτησε και αυτός με τη σειρά του, όπως έπραξαν τόσοι και τόσοι πριν από αυτόν, την καθιερωμένη από το 1973 ημερομηνία απελευθέρωσης, που ήθελε και δέχεται ως σήμερα την Αλεξάνδρεια να απελευθερώθηκε στις 18 Οκτωβρίου από τον τουρκικό ζυγό.

Έτσι, το 1993, ο συγγραφέας ασχολήθηκε πρώτα με τα γεγονότα που συνέβησαν στην Αλεξάνδρεια τον Οκτώβριο του 1912. Μετά από εξάμηνη έρευνα συγκεντρώθηκε το απαραίτητο ιστορικό υλικό και, αφού επεξεργάστηκε, δόθηκε το σχετικό κείμενο για δημοσίευση σε τοπική εφημερίδα. ("Φωνή της Αλεξάνδρειας" η οποία και δημοσίευσε το μεγαλύτερο μέρος του, από το φύλλο 322/2-6-1993 έως το φύλλο 328). Η προτροπή και αμέριστη συμπαράσταση του ιστορικού κ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη ήταν αφορμή, ώστε τον Οκτώβριο του 1993 να κυκλοφορήσει σε ένα σύντομο βιβλιαράκι η πρώτη μονογραφία για την απελευθέρωση της Αλεξάνδρειας.

Η σύντομη εκείνη μελέτη (είκοσι δύο σελίδες) είχε συγγραφεί, βασιζόμενη κυρίως στην πλούσια στρατιωτική βιβλιογραφία και κατά δεύτερο λόγο στις αφηγήσεις των κατοίκων της πόλης, που ως τότε έμεναν ανεκμετάλλευτες. Εκεί και βάσει στοιχείων, είχε υποστηριχθεί, πως ο ελληνικός στρατός για πρώτη φορά μπήκε στο Γιδά το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου. Η είσοδος δε των στρατιωτών, ήταν αφορμή, ώστε ο Γιδάς να ελευθερωθεί από τους λιγιστούς Τούρκους ιπείς που περιπολούσαν στο κέντρο του χωριού.

Ο κ. Γεώργιος Χιονίδης προλογίζοντας τη σύντομη εκείνη μελέτη έγραψε στις 8 Σεπτεμβρίου 1993:

"... Εδώ και αρκετόν χρόνο τον απασχόλησε ειδικά και το πρόβλημα της ακριβούς ημερομηνίας και των συνθηκών απελευθερώσεως της ιδιαίτερης πατρίδας του. Και γράφω το "πρόβλημα", γιατί υπάρχει, πράγματι, σύγχυση και αμφισβήτηση γύρω από τούτο το θέμα... Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι οι σχετικοί προβληματισμοί απασχόλησαν στο παρελθόν και τις εφημερίδες της Αλεξάνδρειας όπου δημοσιεύτηκαν επιστολές και σημειώματα με διαφορετικές και αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις και εκδοχές ...".

Τα επόμενα χρόνια οι έρευνες συνεχίστηκαν από το συγγραφέα στα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, όπου υπάρχουν σε τέλεια αρχειοθέτηση όλα τα έγγραφα του Α' Βαλκανικού Πολέμου στην πρωτότυπη μορφή τους. Κατά τη διάρκεια της έρευνας εντοπίστηκαν αρκετά έγγραφα, τα οποία όχι μόνο ενισχύουν αυτό που οι ιστοριογράφοι του Γενικού Επιτελείου Στρατού συμπέραναν για το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου, ότι δηλαδή: "Η αναγνώρισις της 3ης ημιλαρχίας εύρε τα χωρία Σχοινά και Γιδά ελεύθερα εχθρού", αλλά και διορθώνουν τα ελάχιστα τυπογραφικά λάθη των εν λόγω εκδόσεων, που αφορούν τα γεγονότα της 17ης Οκτωβρίου στην περιοχή Γιδά και τα οποία μπορούν να επιφέρουν σύγχυση κατά την πρώτη ανάγνωση⁷².

Επομένως, δεν είναι πρώτος ο συγγραφέας, που αμφισβήτησε την επίσημη άποψη του κράτους. Ερευνητές της τοπικής ιστορίας, Τύπος, ραδιόφωνο και τοπικοί σύλλογοι, δεν αποδέχθηκαν αυτό που επίσημα καθιέρωσε το ελληνικό κράτος. Όλοι τους όμως, σταμάτησαν στην αμφισβήτηση και δεν προχώρησαν στην έρευνα που θα φώτιζε το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου. Κανένας δεν έστειλε στις αρμόδιες υπηρεσίες την πραγματική ιστορία της 17ης Οκτωβρίου. Κανένας δεν ενδιαφέρθηκε να ερευνησει τα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού όπου υπάρχει πλούτος αρχειακού υλικού. Κανένας δεν προσπάθησε να καταγράψει προφορικές μαρτυρίες από τους επιζώντες ηλικιωμένους κατοίκους. Κανένας δε γνώριζε τα πραγματικά γεγονότα της 17ης Οκτωβρίου. Και το χειρότερο είναι, ότι την άγνοια τους τη μετέφεραν στις αρμόδιες υπηρεσίες. Πώς είναι δυνατόν να γνωρίζει το Γενικό Επιτελείο Στρατού τις προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων όταν εμείς δεν φροντίσαμε να τις διασώσουμε; Πώς είναι δυνατόν το Υπουργείο Εσωτερικών και η Νομαρχία Ημαθίας να γνωρίζουν τα πραγματικά γεγονότα, όταν εμείς τους αποστέλλουμε την ιστορία μας μικρότερη από ότι είναι;

Εφ' όσον εμείς τους αποστείλαμε λανθασμένα και μικρότερη την ιστορία μας πώς είναι δυνατόν να έχουμε την απαίτηση από τις αρμόδιες υπηρεσίες να τη διορθώσουν και να τη συμπληρώσουν; Απλά τη δέχθηκαν όπως ήταν.

Ο συγγραφέας υποστηρίζει, πως ο Γιδάς απελευθερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό

κατά την 17η Οκτωβρίου, διότι εκείνη την ημέρα συνέβησαν τα εξής γεγονότα:

1. Για πρώτη φορά, μετά από τόσους αιώνες δουλείας και σκλαβιάς μπήκε στο Γιδά ελληνικό τμήμα στρατού με επικεφαλής αξιωματικό (Ήταν αναγνώριση αξιωματικών του ιππικού της 3ης ημιλαρχίας).

2. Η είσοδος στο Γιδά των στρατιωτών της 3ης ημιλαρχίας σημαδεύτηκε από την ταυτόχρονη οπισθοχώρηση των Τούρκων στρατιωτών, που περιπολούσαν στο κέντρο του χωριού. Όχι μόνο καταδιώχθηκαν και οπισθοχώρησαν ως το ύψος των χωριών Παλαιοχώρι-Λιανοβέργι, αλλά παραδόθηκαν και τέσσερις Τούρκοι αιχμάλωτοι.

3. Οι κάτοικοι του Γιδά (και της περιοχής) όχι μόνο υποδέχθηκαν τους Έλληνες στρατιώτες, αλλά πήραν και τα όπλα, που από χρόνια είχαν φυλαγμένα γι' αυτό το σκοπό και μαζί με τους στρατιώτες πολέμησαν και απομάκρυναν για πάντα τους Τούρκους.

4. Μετά από σκληρή τετράωρη συμπλοκή όπου συμμετείχαν και κάτοικοι της περιοχής, ο ελληνικός στρατός κατέλαβε οριστικά τη γέφυρα Νησελίου (σημαντικός συγκοινωνιακός κόμβος). Οι Τούρκοι, έχοντας και απώλειες εγκατέλειψαν οριστικά το τμήμα αυτό του Ρουμλουκιού.

5. Η είσοδος της 3ης ημιλαρχίας στο Γιδά και τα συγκλονιστικά γεγονότα που ακολούθησαν στάθηκαν ικανά για την ιστορία να γράψει με ανεξίτηλα γράμματα, ότι ο Γιδάς είναι "ελεύθερος εχθρού". Ελεύθερος, μετά από αιώνες σκλαβιάς. Χιλιάδες πρωινά οι Τούρκοι βρισκόταν εκεί και κατείχαν το Γιδά, αλλά εκείνο το πρωινό για πρώτη φορά "υποχώρησαν", "συνελήφθησαν", "παρεδόθησαν" και "ευρίσκονται πέραν Γιδά".

Η 7η μεραρχία δεν ελευθέρωσε το Γιδά, αλλά τον βρήκε "ελεύθερο εχθρού". Όταν ο Γιδάς ελευθερωνόταν από τους Τούρκους η 7η μεραρχία βρισκόταν στο Αιγίνιο. Δεν ήρθε στο Γιδά ως ελευθερωτής, αφού άλλα ελληνικά τμήματα αγωνίσθηκαν την προηγούμενη ημέρα για την απελευθέρωση του. Πώς είναι δυνατόν να τον ελευθέρωσε από τους Τούρκους, αφού όταν ήρθε στο Γιδά αυτός ήταν "ελεύθερος εχθρού". Εφ' όσον ο Γιδάς από τις 17 Οκτωβρίου ήταν "ελεύθερος εχθρού" τότε κατά την 18η Οκτωβρίου η 7η μεραρχία, από ποιους τον ελευθέρωσε;

Για να δεχθούμε την 18η Οκτωβρίου ως ημέρα απελευθέρωσης του Γιδά, πρέπει να υποβαθμίσουμε, ακόμα και να αγνοήσουμε τους αγώνες και τις θυσίες όσων ανθρώπων αγωνίσθηκαν για να τον ελευθερώσουν από τους Τούρκους.

Ας μας επιτρέψουν οι αναγνώστες να προχωρήσουμε σε ένα φανταστικό παράδειγμα, που θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε το λάθος που επικρατεί τόσα χρόνια.

Υποθέτουμε, πως κατά την 18η Οκτωβρίου η 7η μεραρχία που ήρθε στο Γιδά δεν ήταν ελληνική, αλλά των τότε συμμάχων μας Βουλγάρων ή Σέρβων. Με τη λανθασμένη λογική που επικρατεί σήμερα, έπρεπε η ελληνική πλευρά να παραχωρήσει το Γιδά στο βουλγαρικό ή σερβικό στρατό, διότι αυτούς θα θεωρούσαν ελευθερωτές και όχι τους Έλληνες στρατιώτες που ήρθαν στο Γιδά την προηγούμενη ημέρα.

Η άποψη όμως του Γεν. Στρατηγείου διαφωνεί με την παραπάνω λογική. Όταν άρχισαν οι προστριβές μεταξύ των Βουλγάρων για τη διανομή των εδαφών που απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους, το Γεν. Στρατηγείο έκανε γνωστή την άποψη του για το ποιος στρατός έχει δικαιώματα σε μία περιοχή. Σε τηλεγράφημα που έστειλε στο Υπουργείο Εξωτερικών στις 24-11-1912 υποστήριξε πως:

"Όλα τα μέρη πόλεις και χωριά "άνευ εξαιρέσεως" εις οιονδήποτε τμήμα του θεάτρου του πολέμου μένουσιν υπό την κατοχήν του πρώτου καταλαβόντος ταύτα ή πρώτου διελθόντος δι' αυτών..."

(Αρχείο ΑΙ.Σ. αρ. φακ. 1604/Α/9)

Μεγάλη λοιπόν βαρύτητα έδινε το Γεν. Στρατηγείο όχι μόνο στην κατάληψη ενός χωριού αλλά και στην απλή διέλευση από κάποιο σημείο ενός τμήματος στρατού. Η θέση του Γεν. Στρατηγείου είναι σαφής, και ξεκάθαρη. Εάν την εφαρμόσουμε στην περίπτωση του Γιδά, τότε ο Γιδάς ανήκει δικαιοματικά στον ελληνικό στρατό από την 17η Οκτωβρίου 1912.

Το Γεν. Στρατηγείο δε θα παρέδιδε το Γιδά, το Σχοινά, το Νησέλι, το Βρυσάκι στο

βουλγαρικό ή σερβικό στρατό, διότι τα θεωρούσε ελληνικά από το πρωί της 17ης Οκτωβρίου. Πόσο μάλλον από το απόγευμα της ίδιας ημέρας που συνέβη και η κατάληψη επίκαιρου συγκοινωνιακού κόμβου με ταυτόχρονη παραμονή και διανυκτέρευση στη γέφυρα τμήματος ελληνικού στρατού.

Την ίδια στάση θα κρατούσε το Γεν. Στρατηγείο και στην περίπτωση που ο πόλεμος τελείωνε το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου. Με την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη χάραξη των νέων συνόρων, η ελληνική πλευρά θα κρατούσε στην κατοχή της τα χωριά Γιδά, Σχοινά, Βρυσάκι, Νησέλι. Δε θα παρέδιδε το Γεν. Στρατηγείο τα προαναφερθέντα χωριά στην τουρκική πλευρά, διότι τα θεωρούσε ελληνικά από το πρωί της 17ης Οκτωβρίου, πόσο μάλλον από το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου.

Υπήρχαν περιπτώσεις ελληνικών χωριών που κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου ikέτευαν κυριολεκτικά, να έρθει στο χωριό τους ελληνικός στρατός. Ζητούσαν να έρθει, έστω και ένας Έλληνας στρατιώτης για να θεωρηθεί ελληνικό έδαφος πριν προλάβουν να μπουν οι σύμμαχοι μας. Υπάρχουν περιπτώσεις που δεν είχαμε το δικαίωμα να διεκδικήσουμε αρκετά χωριά στα σύνορα με τη Σερβία, διότι, όταν έφθασε εκεί ο ελληνικός στρατός, βρήκε έξω από τα χωριά να τους περιμένει, όχι μεραρχία των Σέρβων, αλλά μόνο ελάχιστοι Σέρβοι στρατιώτες. Η παρουσία τους θεωρήθηκε ικανή, ώστε ο ελληνικός στρατός να δεχθεί ότι τα χωριά αυτά ελευθερώθηκαν από το σερβικό στρατό, αφού αυτός μπήκε πρώτος σ' αυτά.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που αναφέρει ο Κ. Μαζαράκης στα απομνημονεύματά του. Κατά τις ημέρες της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης πρότεινε στο Γεν. Στρατηγείο και ειδικά στον Β. Δούσμανη, να του επιτραπεί να στείλει τους άνδρες του σώματος του στη Γευγελή, για να προλάβει την κατοχή της πόλης έναντι των συμμάχων μας, διότι οι Τούρκοι είχαν οπισθοχωρήσει. Δυστυχώς όμως, τρεις Σέρβοι ιππείς είχαν μπει νωρίτερα στη Γευγελή. Η παρουσία των τριών Σέρβων στρατιωτών στάθηκε ικανή, ώστε η πόλη της Γευγελής να θεωρηθεί, ότι απελευθερώθηκε πρώτη από το σερβικό στρατό και να παραμείνει στην κατοχή του. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, που για την απελευθέρωση ενός τόπου δε χρειαζόταν ολόκληρη μεραρχία ή λόχος, αλλά ελάχιστοι στρατιώτες.

Κάτι ίσως που θα φώτιζε τη σύγχυση που δημιουργήθηκε γύρω από την ακριβή ημερομηνία απελευθέρωσης της Αλεξάνδρειας και αρκετά διαφωτιστικό για την κατάσταση είναι το παράδειγμα της Σκύδρας. Η πόλη της Σκύδρας απελευθερώθηκε με ακριβώς παρόμοιο τρόπο μ' αυτόν του Γιδά που θα αναφερθεί στη συνέχεια. Την 17η Οκτωβρίου η 6η ημιλαρχία με επικεφαλής το λοχαγό Κλάδο εκτελώντας αναγνώριση μπήκε στη Σκύδρα (Βερτεκόπ) και αναγνώρισε τον οικισμό. Οι ιστοριογράφοι που συνέγραψαν τις στρατιωτικές εκδόσεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού (1932 και 1940) συμπέραναν για την αναγνώριση της ημιλαρχίας ότι αυτή: "κατευθυνθείσα εις Σκύδραν εύρε το χωρίον ελεύθερον". Το ίδιο βράδυ η 6η ημιλαρχία διανυκτέρευσε ένα χιλιόμετρο νοτιοανατολικά της Σκύδρας. Το πρωί της 17ης Οκτωβρίου η 6η μεραρχία βρισκόταν στην Πατρίδα Βέροιας και το ίδιο βράδυ διανυκτέρευσε στα Λευκάδια Ναούσης. Την 18η Οκτωβρίου στις 4 το απόγευμα η 6η μεραρχία έφθασε με τον όγκο των δυνάμεων της στη Σκύδρα όπου και καταυλίσθηκε.

Το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου η 3η ημιλαρχία μπήκε για πρώτη φορά στο Γιδά και η 6η ημιλαρχία για πρώτη φορά στη Σκύδρα. Οι ιστοριογράφοι του Γενικού Επιτελείου Στρατού συμπέραναν για μεν την 6η, ότι αυτή "εύρε το χωρίον ελεύθερον" για δε την 3η ότι αυτή "εύρε τα χωρία Σχοινά και Γιδά ελεύθερα εχθρού".

Το βράδυ της 17ης Οκτωβρίου η 6η ημιλαρχία διανυκτέρευσε ένα χιλιόμετρο νοτιοανατολικά της Σκύδρας, το δε σώμα Προσκόπων του Β. Σταυρόπουλου στη γέφυρα Νησελίου που απείχε γύρω στα τρία χιλιόμετρα νότια του Γιδά.

Στην περίπτωση της Σκύδρας, κατά την 17η Οκτωβρίου εγκαταλείφθηκαν από τους Τούρκους τρεις ατμομηχανές και σαράντα βαγόνια ενώ στην περίπτωση του Γιδά άγνωστης ποσότητας τροχαίο σιδηροδρομικό υλικό. Στην περίπτωση όμως του Γιδά, έχουμε και εμφάνιση τουρκικών περιπόλων ιππικού, καταδίωξη και σύλληψη τεσσάρων Τούρκων στρατιωτών, υπάρχει ενεργός συμμετοχή των κατοίκων και κατάληψη επίκαιρου συγκοινωνιακού κόμβου. Σημαντικά γεγονότα που δε

συνέβησαν στην περίπτωση της Σκύδρας, όπου υπήρξε μόνο απλή είσοδος ελληνικού τμήματος ισοδύναμου μ' αυτού που πρωτομήκε στο Γιδά.

Κατά τη 18η Οκτωβρίου, η δε 6η μεραρχία με τον όγκο των δυνάμεων της, καταυλίσθηκε στη Σκύδρα, η δε 7η μεραρχία στην ευρύτερη περιοχή του Γιδά.

Ακριβώς ίδια γεγονότα συνέβησαν και στις δύο πόλεις. Και ενώ θα περίμενε κανείς το ιστορικό αυτό γεγονός της απελευθέρωσής τους, να το γιορτάζουν την ίδια ημέρα, εν τούτοις το γιορτάζουν σε διαφορετική ημερομηνία.

Η πόλη της Σκύδρας δέχεται σήμερα, ότι απελευθερώθηκε κατά την 17η Οκτωβρίου η δε Αλεξάνδρεια κατά την 18η Οκτωβρίου. Η πόλη της Σκύδρας δέχεται ότι απελευθερώθηκε από τους λίγους ιππείς της 6ης ημιλαρχίας που πρωτομήκαν στη Σκύδρα και όχι από τους χιλιάδες στρατιώτες που κατέφθασαν εκεί την επομένη ημέρα. Το γεγονός ότι κατά την 17η Οκτωβρίου η 6η ημιλαρχία "εύρε το χωρίον ελεύθερον εχθρού", στάθηκε αρκετό, ώστε να δεχθεί την ημερομηνία εκείνη ως ημέρα απελευθέρωσης της.

Στην περίπτωση της Αλεξάνδρειας το γεγονός, ότι κατά την 17η Οκτωβρίου η 3η ημιλαρχία βρήκε για πρώτη φορά το Γιδά μετά από αιώνες σκλαβιάς "ελεύθερον εχθρού", θεωρείται είδηση δευτερευούσης σημασίας. Θεωρείται γεγονός ανάξιο λόγου, αφού ούτε καν αναφέρεται στο επίσημο ιστορικό της απελευθέρωσης που αποστάλθηκε στο Γενικό Επιτελείο Στρατού.

Πώς είναι δυνατόν να συμβαίνουν τα ίδια γεγονότα και η μία πόλη να εορτάζει την 17η Οκτωβρίου και η άλλη την 18η Οκτωβρίου ως ημέρα απελευθέρωσης της; Σ' αυτή την περίπτωση ποιος ευθύνεται; Η ιστορία που καταγράφει όλα τα γεγονότα, το Γενικό Επιτελείο Στρατού που συμφώνησε και στις δύο περιπτώσεις ή οι άνθρωποι που αγνοούν και κακοποιούν την ιστορία;

ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ.

Σύμφωνα με τη γενική διαταγή επιχειρήσεων που εκδόθηκε το απόγευμα της 16ης Οκτωβρίου, η 3η μεραρχία το επόμενο πρωινό έπρεπε να αποστείλει αναγνώριση δια της αμαξωτής οδού προς το Γιδά και το Σχοινά. Ο διοικητής της μεραρχίας υποστράτηγος Δαμιανός Κωνσταντίνος, αφού έλαβε γνώση της ανωτέρω διαταγής, εξέδωσε με τη σειρά του διαταγή επιχειρήσεων προς όλα τα τμήματα της μεραρχίας του. Η διαταγή που υπάρχει στα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού και στο φάκελο για τη δράση μεραρχίας αναφέρει τα εξής⁷³:

1. Ο εχθρός υποχώρησε βορειοανατολικά της Βέροιας προς το Άδενδρο.
2. Σήμερα το απόγευμα η στρατιά θα σταθμεύσει στη γραμμή Άμμος - Βέροια - Τουρκοχώρι.
3. Η 3η μεραρχία θα σταθμεύσει βορειοανατολικά της Βέροιας και θα έχει δεξιά της την 1η μεραρχία και αριστερά της την 6η. Τα σώματα της μεραρχίας θα καταυλισθούν σε θέσεις που θα υποδειξουν οι αξιωματικοί της μεραρχίας.
4. Το 10ο σύνταγμα πεζικού θα εγκαταστήσει προφυλακές από ένα τάγμα. Από το Μακροχώρι μέχρι λίγο πριν το δρόμο Βέροιας-Γιαννίσης. Οι προφυλακές αυτές πρέπει να συνδεθούν με τις προφυλακές της 1ης και 2ης μεραρχίας.
5. Το ιππικό συγχρόνως με το χάραμα θα αποστείλει αναγνώριση αξιωματικών προς το Γιδά και το Σχοινά δια της αμαξωτής οδού. Το αποτέλεσμα της αναγνώρισης, έστω και αρνητικό, να συνταχθεί σε δύο αντίγραφα από τα οποία το ένα θα αποσταλεί προς το Γενικό Στρατηγείο και το άλλο προς το μέραρχο το αργότερο ως την 10η πρωινή της 17ης Οκτωβρίου.
6. Στις 8 το πρωί της 17ης Οκτωβρίου τα σώματα της μεραρχίας να είναι έτοιμα προς εκκίνηση. Την ίδια ώρα το μεταγωγικό σώμα να είναι στη θέση του και εκτός δρόμου.
7. Το σύνθημα θα είναι Μιλτιάδης - Μακεδονία.
8. Σε περίπτωση συναγερμού το κάθε σώμα πρέπει να συγκεντρωθεί στον καταυλισμό του.
9. Έδρα στρατηγείου: Ο σιδηροδρομικός σταθμός Βέροιας. Το βράδυ της Τρίτης (16 Οκτωβρίου) πέρασε σχετικά ήσυχα για τους κατοίκους του

Γιδά. Οι κάτοικοι συγκεντρωμένοι σε ασφαλή σημεία περίμεναν με αγωνία να ξημερώσει. Όσες οικογένειες είχαν διανυκτερεύσει επάνω στον παλιό αλευρόμυλο, στο κέντρο του χωριού, άκουγαν όλο το βράδυ και κατά συχνά διαστήματα τους καλπασμούς από τα άλογα των Τούρκων που περιπολούσαν συνεχώς στο Γιδά και τη γύρω περιοχή του. Σύμφωνα με την αφήγηση του Αντωνίου Γιαννόπουλου, οι ιππείς οι λεγόμενοι τζιανταρμάδες ήταν γύρω στους δέκα⁷⁴. Η μεγάλη αγωνία που είχαν οι κάτοικοι εκείνες τις ημέρες, ο φόβος, αλλά και το αβέβαιο μέλλον τους, δεν τους επέτρεψε να κλείσουν τα μάτια τους ούτε στιγμή εκείνο το βράδυ, που έμελλε να ήταν και το τελευταίο σκλαβωμένο που θα περνούσαν.

17 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ.

Έτσι ξημέρωσε και η Τετάρτη 17 Οκτωβρίου 1912. Παλιότερα και για χιλιάδες πρωινά ξημέρωνε στο Γιδά, αλλά η τουρκική παρουσία θύμιζε στους Γιδιώτες τη σκλαβιά, την υποδούλωση και τον εξευτελισμό. Αυτό το πρωινό όμως του Οκτωβρίου του 1912 δεν θα ήταν σαν όλα τα προηγούμενα. Σύμφωνα με αφηγήσεις ηλικιωμένων κατοίκων και γραπτές πηγές, ο παλαίμαχος Γιδιώτης Μακεδονομάχος Θεοχάρης Κούγκας προσφέρθηκε εθελοντικά και εν αγνοία της οικογενείας του να οδηγήσει από τη Βέροια στο Γιδά τους Έλληνες στρατιώτες⁷⁵. Προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στους ανιχνευτές, διότι γνώριζε τέλεια όλη την περιοχή⁷⁶. Η είσοδος των Ελλήνων στρατιωτών και τα στιγμιότυπα απελευθέρωσης θα εξιστορηθούν μέσα από την αφήγηση του Α. Γιαννόπουλου που ήταν τότε 12 χρονών και αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων της απελευθέρωσης⁷⁷.

"Το πρωί που ήρθαν οι Έλληνες στρατιώτες στο Γιδά, περιπολούσαν στο χωριό λίγοι Τούρκοι ιππείς. Η μικρή αυτή παρουσία τους, έδωσε την ευκαιρία σε πολλούς κατοίκους να βγουν από τις κρυψώνες τους και να κυκλοφορούν πιο ελεύθερα. Αρκετοί είχαν συγκεντρωθεί στην πλατεία της παλιάς αγοράς, όπου συζητούσαν τα γεγονότα των τελευταίων ημερών και με αγωνία και λαχτάρα περίμεναν να δούνε, αυτό που ανέμεναν εδώ και αιώνες: Τους απελευθερωτές τους, τους Έλληνες στρατιώτες. Οι πιο τολμηροί κάτοικοι μάλιστα, είχαν ανέβει στα πιο ψηλά σημεία για να ελέγχουν καλύτερα τις εισόδους του χωριού. Σ' ένα σπίτι που βρισκόταν τότε πίσω από το σημερινό σπίτι του Α. Γιαννόπουλου (Εθν. Αντίστασης 53) κατοικούσε ένας έμπορος και εκδοροσφαγέας ζώων, ο Κωνσταντίνος Βούργαρης, ο οποίος είχε ανεβεί σ' ένα ύψωμα, που είχε δημιουργηθεί με τα χρόνια από την κοπριά των ζώων, δίπλα από το σπίτι του.

Από εκεί κοιτούσε με αγωνία προς τις εισόδους του χωριού, περιμένοντας την εμφάνιση των Ελλήνων στρατιωτών. Εκείνη την ώρα περιπολούσαν στο κέντρο του Γιδά τέσσερις Τούρκοι ιππείς. Όταν οι Έλληνες στρατιώτες πλησίασαν, μπήκαν στο Γιδά από τη δυτική του είσοδο (περιοχή Μοραϊτή). Καθώς όμως πλησίαζαν προς το κέντρο του χωριού, έγιναν αντιληπτοί από τον κ. Βούργαρη την ώρα που οι στρατιώτες διέσχιζαν τη σημερινή οδό Δ. Βετσοπούλου. Αλλά ο φόβος του από την παρουσία των Τούρκων ιππέων που βρισκόταν κοντά στον παλιό αλευρόμυλο δεν στάθηκε ικανός να σταματήσει τον ακράτητο ενθουσιασμό του και άρχισε να φωνάζει δυνατά: "Ζήτω η Ελλάδα! Ήρθαν οι Έλληνες". Ενώ συγχρόνως έδειχνε με το χέρι του το σημείο που είδε τους στρατιώτες".

Οι ζητωκραυγές του, αντήχησαν στο κέντρο του χωριού και έκαναν τους κατοίκους να ριγίσουν από συγκίνηση. **"Ήρθαν οι Έλληνες"**. Ένα όνειρο αιώνων, που απείχε επιτέλους από την πραγματικότητα λίγα δευτερόλεπτα, λίγα μέτρα. Εκείνη τη στιγμή ο χρόνος σταμάτησε για τους Γιδιώτες. Έβλεπαν από τη μία πλευρά τους στρατιώτες να πλησιάζουν και ήθελαν να πανηγυρίσουν, να ζητωκραυγάσουν, αλλά έβλεπαν από την άλλη μεριά τους Τούρκους και αγωνιούσαν με συγκρατημένο ενθουσιασμό. Οι Τούρκοι ιππείς, ακούγοντας τις φωνές του κατοίκου-παρατηρητή και αφού βεβαιώθηκαν για την παρουσία των Ελλήνων στρατιωτών, εγκατέλειψαν γρήγορα το Γιδά και κατευθύνθηκαν ανατολικά προς το Παλιοχώρι.

Η στιγμή κατά την οποία οι τέσσερις Τούρκοι ιππείς εγκατέλειψαν για πάντα το Γιδά θα μείνει αλησμόνητη στον Α. Γιαννόπουλο όσα χρόνια και αν περάσουν. Δηγούνταν πριν το θάνατο του το γεγονός με τόση ζωντάνια σαν να έβλεπε μπροστά

του τα άλογα των Τούρκων, που καλπάζοντας γρήγορα έφθασαν στο δρόμο Θεσσαλονίκης - Βέροιας, έστριψαν δεξιά και χάθηκαν για πάντα από τα μάτια των κατοίκων.

"Εν τω μεταξύ οι στρατιώτες έφθασαν στο χώρο της παλιάς αγοράς (ο χώρος αυτός βρισκόταν απέναντι από το ξενοδοχείο "Δωδώνη"). Μέχρι να φθάσουν όμως εκεί ακολούθησαν την εξής διαδρομή: Από τον δρόμο Βέροιας - Θεσσαλονίκης και φθάνοντας στο ύψος της σημερινής οδού Δ. Βετσοπούλου έστριψαν δεξιά. Προχωρώντας στη συνέχεια έφθασαν στο ύψος του σημερινού πεζόδρομου. Έστριψαν αριστερά και με αρκετές προφυλάξεις έφθασαν στη διασταύρωση της σημερινής οδού Μακεδονομάχων, όπου και σταμάτησαν.

Οι Έλληνες στρατιώτες ήταν γύρω στους 15 - 20 με οδηγό όπως προαναφέρθηκε το Θεοχάρη Κούγκα. Τους συνόδευε και ένα αμάξι της εποχής στο οποίο είχαν προμήθειες και πολεμοφόδια. Όσοι κάτοικοι ήταν εκεί, συγκεντρώθηκαν στο καφενείο Σίψια-Βράνα. Εκεί περίμεναν τους στρατιώτες, στους οποίους ετοίμασαν και μία μικρή υποδοχή με μεγάλη χαρά και ενθουσιασμό. Μάλιστα έξω από το καφενείο είχε τοποθετηθεί σε ένα τραπέζι και το σχετικό κέρασμα, δηλαδή ένας τενεκές ούζο και μια κούτα λουκούμια.

Κατά τη διάρκεια της παραμονής των στρατιωτών συνέβη και το εξής περιστατικό που έλαβε χώρα κάτω από το άδειο κτίριο της τουρκικής αστυνομίας. Οι στρατιώτες ρωτούσαν να πληροφορηθούν που βρίσκεται το σπίτι του καπετάν Αποστόλη. Έλεγαν χαρακτηριστικά ότι "αν τον πιάσουμε το μεγαλύτερο κομμάτι που θα έχει σε λίγο θα είναι όσο το δράμι". Κατά τη διάρκεια της συζήτησης κατέφθασε στην παλιά αγορά και ο ίδιος ο καπετάν Αποστόλης. Ερχόταν έφιππος και οπλισμένος από τη σημερινή οδό Μακεδονομάχων αφού είχε στρίψει πρώτα από το δημόσιο δρόμο Βέροιας - Θεσσαλονίκης. Φθάνοντας λοιπόν κοντά στο καφενείο, όπου γινόταν η σχετική μ' αυτόν συζήτηση, άκουσε τις προθέσεις των Ελλήνων στρατιωτών και γρήγορα απομακρύνθηκε και από την παλιά αγορά και από το Γιδά"⁷⁸.

"Οι Έλληνες στρατιώτες δεν παρέμειναν πολλή ώρα στο κέντρο του χωριού. Μετά την υποδοχή και το κέρασμα ενημερώθηκαν για την πορεία των Τούρκων ιππέων. Τον ίδιο δρόμο που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι για να οπισθοχωρήσουν, χρησιμοποίησαν και οι Έλληνες. Διέσχισαν τη σημερινή οδό Μακεδονομάχων και φθάνοντας στο δρόμο Βέροιας - Θεσσαλονίκης, πέρασαν απέναντι από το δρόμο όπου υπήρχε χαμήλωμα του εδάφους. Οι Τούρκοι ιππείς περιπολούσαν από τη δεξιά πλευρά του δρόμου με κατεύθυνση το Παλαιοχώρι. Οι Έλληνες στρατιώτες προτίμησαν να τους πλησιάσουν από την αριστερή, διότι οι Τούρκοι ήταν έφιπποι και συνεπώς είχαν καλύτερο οπτικό πεδίο. Οι Έλληνες προχωρούσαν σκυφτοί και με μεγάλες προφυλάξεις, ώσπου να συναντήσουν τους Τούρκους. Λίγο πριν το Παλαιοχώρι άρχισε η συμπλοκή. Μετά τους πρώτους πυροβολισμούς τραυματίστηκε ένας Τούρκος καθώς και το άλογο του. Πλησιάζοντας τότε ο αξιωματικός Μαυρομιχάλης δέχθηκε τη σφαίρα του Τούρκου που παρά τον τραυματισμό του είχε έτοιμο το όπλο και πυροβόλησε. Η σφαίρα βρήκε το Μαυρομιχάλη κατ' ευθείαν στο κεφάλι και έπεσε νεκρός. Οι υπόλοιποι τρεις Τούρκοι τον εγκατέλειψαν και απομακρύνθηκαν"⁷⁹.

Στη συνέχεια θα παρατεθούν τα γεγονότα απελευθέρωσης και μέσα από τη στρατιωτική βιβλιογραφία του Γενικού Επιτελείου Στρατού και τα πρωτότυπα έγγραφα των αρχείων της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού.

Το γεγονός της αναγνώρισης το αναφέρει και ο επικεφαλής αξιωματικός της 3ης ημιλαρχίας που πρώτος πληροφόρησε το Γενικό Στρατηγείο ότι ο Γιδάς ελευθερώθηκε από τους Τούρκους⁸⁰.

"Ρέσιανη (Βρυσάκι) 17-10-1912 ώρα 8:35 πρωίας. Γενικόν Στρατηγείον.

Εκ πληροφοριών τα χωρία Σχοινά, Γιδάς είναι ελεύθερα εχθρού. Περίπολοι ιππικού ανεφάνησαν υποχωρήσασαι. Παρεδόθησαν και εστάλησαν αιχμάλωτοι. Αναγνώρισις III ημιλαρχίας. Παπαφλέσσας."

Η αποστολή της ημιλαρχίας στο Γιδά και το Σχοινά, ήταν το κυριότερο γεγονός πού πραγματοποίησαν τα τμήματα της 3ης μεραρχίας κατά την 17η Οκτωβρίου. Στην έκθεση γεγονότων της 3ης μεραρχίας που συνέταξε ο ίδιος ο μέραρχος και υπάρχει στο φάκελο για τη δράση της μεραρχίας (Αρχείο Δ.Ι.Σ. αρ.

φακ. 1650/ Z/11) γράφονται τα εξής:

"... Ο ανθυπίλαρχος Παπαφλέσσας εκτελέσας την αναγνώρισιν, ανέφερεν ότι μικρά εχθρικά τμήματα ευρίσκονται πέραν Γιδά. Κατά την αναγνώρισιν ταύτην συνέλαβεν έναν αξιωματικόν του ιππικού ως και 3 οπλίτας . . . "

Οι ιστοριογράφοι του Γενικού Επιτελείου Στρατού που συνέγραψαν την ιστορία του Α' Βαλκανικού Πολέμου κατά τα έτη 1932 και 1940 για το πρωινό της 17ης Οκτωβρίου συμπέραναν τα εξής⁸¹:

"Η αναγνώρισις της 3ης ημιλαρχίας εύρε τα χωρία Σχοινά και Γιδά ελεύθερα εχθρού. Πέραν των χωρίων τούτων διέκρινεν εχθρικός περιπόλους αίτινες υποχώρησαν".

Και μόνο από τα στοιχεία του Γ.Ε.Σ. και χωρίς να λάβουμε υπόψη τις προφορικές αφηγήσεις των κατοίκων, συμπεραίνουμε αβίαστα για το πόσο καταλυτική ήταν για τους Τούρκους η παρουσία της 3ης ημιλαρχίας στο Γιδά. Όχι μόνο τον εγκατέλειψαν χωρίς να ξαναεπιστρέψουν σ' αυτόν, αλλά παρεδόθησαν και τέσσερις αιχμάλωτοι, που στάλθηκαν στο Γεν. Στρατηγείο στη Βέροια.

Γεγονός, που δε θα συνέβαινε εάν η παρουσία της 3ης ημιλαρχίας περνούσε απαρατήρητη.

Εφόσον ο αριθμός των στρατιωτών της 3ης ημιλαρχίας δεν ήταν ικανός να κρατήσει στην κατοχή του το Γιδά, τότε δεν υπήρχε λόγος οπισθοχώρησης των Τούρκων. Οι τελευταίοι, εάν έκριναν ασήμαντη την ελληνική δύναμη που πρωτοήρθε στην περιοχή θα επέστρεφαν και θα καταλάμβαναν εκ νέου το Γιδά. Δεν το έπραξαν όμως, διότι έκριναν, ότι η παρουσία των τριών ημιλαρχιών, του σώματος Προσκόπων και των ένοπλων κατοίκων ήταν ικανή να κρατήσει την περιοχή στην κατοχή τους.

Εάν κατά την 17η Οκτωβρίου παρέμειναν Τούρκοι αστυνομικοί στο κτίριο της τουρκικής αστυνομίας τότε θα συνέβαινε και η επίσημη παράδοση του Γιδά στο τμήμα του ελληνικού στρατού. Διαπιστώνουμε, ότι η απελευθέρωση του Γιδά έγινε χωρίς μάχη και χωρίς επίσημη παράδοση του χωριού στον ελληνικό στρατό, αφού οι Τούρκοι στρατιώτες καταδιώχθηκαν και οι Τούρκοι αστυνομικοί εγκατέλειψαν νωρίτερα το κτίριο της τουρκικής αστυνομίας.

Μέσα από τα έγγραφα της Δ.Ι.Σ., μας δίδεται η ευκαιρία να παρακολουθήσουμε και την εναλλαγή της κατάστασης στο Γιδά. Στις 08:25 της 17ης Οκτωβρίου οι Τούρκοι διεκδικούσαν ακόμη το Γιδά, διότι εκείνη την ώρα η 1η ημιλαρχία από το Νησέλι ανέφερε ότι: "εις το έμπροσθεν της γέφυρας χωρίον Γιδά εθεάθησαν περί τους δέκα ιππείς εχθρού". Εκείνη τη στιγμή υπήρχαν ακόμα στο Γιδά Τούρκοι στρατιώτες.

Στα επόμενα λεπτά οι στρατιώτες της 3ης ημιλαρχίας μπαίνουν στο Γιδά και το Γεν. Στρατηγείο πληροφορείται την αλλαγή κατάστασης, αφού οι Έλληνες στρατιώτες διαπίστωσαν ότι: "τα χωρία Σχοινά, Γιδάς, είναι ελεύθερα εχθρού", τη στιγμή που οι Τούρκοι "ανεφάνησαν-υποχώρησαν-παρεδόθησαν-ευρίσκονται πέραν Γιδά". Στις 08:35 ο ελληνικός στρατός "εύρε" το Γιδά "ελεύθερο εχθρού" τα δε τουρκικά τμήματα "ευρίσκονται πέραν Γιδά".

Την αδυναμία του τουρκικού στρατού να κρατήσει στην κατοχή του το Γιδά και τα γύρω χωριά του την αντιλήφθηκαν και οι κάτοικοι της περιοχής. Παίρνοντας περισσότερο θάρρος με την έμφαση των πρώτων Ελλήνων στρατιωτών, ενσωματώθηκαν στα σώματα Προσκόπων και όλοι μαζί καταδίωξαν τους Τούρκους ως τη γραμμή Παλαιοχώρι - Λιανοβέργι. Παίρνοντας οι κάτοικοι τα όπλα πήραν και τις τύχες της περιοχής στα χέρια τους. Κατά την απελευθέρωση των χωριών τους δεν κρυβόταν, δεν παρακολουθούσαν αμέτοχοι τα γεγονότα, αλλά ένοπλοι μαζί με τους στρατιώτες έδιωξαν τους τελευταίους Τούρκους από την περιοχή τους.

Από δε το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου με την παραμονή και διανυκτέρευση στη γέφυρα του Νησελίου του σώματος Προσκόπων, οριστικοποιήθηκε και η κατάληψη της ευρύτερης περιοχής. Το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου ο ελληνικός

στρατός δεν κατείχε μόνο την στρατιωτικής σημασίας γέφυρα του Αλιάκμονα στο Νησέλι, αλλά μπορούσε να ελέγχει συγχρόνως και τη μεγάλη οδική αρτηρία Κατερίνης - Θεσσαλονίκης ως το ύψος του Γιδά (περνούσε όπως και σήμερα από το Νησέλι και την Αλεξάνδρεια). Η άλλη οδική αρτηρία, Βέροιας - Θεσσαλονίκης, ήταν κατάσπαρτη από τουρκικά όπλα και φυσίγγια, ενδεικτικό στοιχείο της άτακτης οπισθοχώρησης των πανικόβλητων Τούρκων.

Μετά την ανατίναξη της γραμμής από τους Προσκόπους εγκαταλείφθηκε στο Γιδά και τροχαίο υλικό του σιδηροδρόμου⁸². Το τροχαίο υλικό, η σιδηροδρομική γραμμή ως την διασταύρωση της με την οδική αρτηρία Κατερίνης - Θεσσαλονίκης, καθώς και ο εγκαταλειμμένος από τους Τούρκους σιδηροδρομικός σταθμός του Γιδά μαζί με το τηλεγραφείο του, βρισκόταν στη διάθεση του ελληνικού στρατού τουλάχιστον από το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου.

Μετά από τόσες χιλιάδες πρωινά που ο Γιδάς βρισκόταν κάτω από τον τουρκικό ζυγό, εκείνο το πρωινό της **17ης Οκτωβρίου 1912** ο Γιδάς "**ευρέθη ελεύθερος εχθρού**". Τότε ελευθερώθηκε από τους Τούρκους. Από τη μία είσοδο να μπαίνει ελευθερωτής ο ελληνικός στρατός και από την άλλη να φεύγουν οριστικά και οι τελευταίοι Τούρκοι, αφού ήταν αδύνατο να τον κρατήσουν άλλο στην κατοχή τους. Τα στιγμιότυπα της απελευθέρωσης συγκλονιστικά, αλησμόνητα, καταγραμμένα τόσο στα έγγραφα της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού όσο και στη ζωντανή αφήγηση του αυτόπτη μάρτυρα

17 Οκτωβρίου 1912 και στις 08:35 ο Γιδάς ευρέθη "**ελεύθερος εχθρού**". Μετά από τόσους αιώνες σκλαβιάς εκείνο το πρωινό οι κάτοικοι του Γιδά έβλεπαν για πρώτη φορά στο χωριό τους, τους Έλληνες στρατιώτες ως ελευθερωτές. Εκείνο το πρωινό αντίκριζαν για τελευταία φορά τους Τούρκους στρατιώτες. Εκείνο το πρωινό ακούσθηκε για πρώτη φορά στο Γιδά "**Ζήτω η Ελλάδα, ήρθαν οι Έλληνες**". Αιώνες ανέμεναν οι κάτοικοι αλλά **17 Οκτωβρίου 1912** ήρθε το "**Ελληνικό**" ήρθε "**το ποθούμενο**" όπως το κήρυττε ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός.

17 Οκτωβρίου 1912 η ιστορία έγραψε με ανεξίτηλα γράμματα "**Τα χωριά Σχοινιά - Γιδάς είναι ελεύθερα εχθρού**". Την επόμενη ημέρα η ιστορία γύρισε σελίδα. Κατέγραψε όμως όλα τα γεγονότα που συνέβησαν την προηγούμενη ημέρα και τα οποία τόσα χρόνια ήταν άγνωστα στην τοπική ιστορία. Η άγνοια της ιστορίας είχε ως θλιβερό επακόλουθο να επικρατεί τόσα χρόνια σύγχυση, ασάφεια και σοβαρός προβληματισμός για το ποια είναι η ακριβής ημερομηνία απελευθέρωσης της Αλεξάνδρειας - τότε Γιδά.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 18η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.

1. Η ΠΡΟΕΛΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 18η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.

Η 1η μεραρχία ξεκίνησε από το Διαβατό στις 07:00 και ακολουθώντας το δρομολόγιο Μακροχώρι - Αγία Μαρίνα, έφθασε στις 16:30 στο Ζερβοχώρι όπου και καταυλίσθηκε. Η πορεία της ήταν επίπονος λόγω των πολλών ρυακιών που εμπόδιζαν την πορεία της, αναγκάζοντας πολλά τμήματα της να παρακάμπτουν τα καθορισμένα δρομολόγια τους. Μερικά μάλιστα, συγκεντρώθηκαν στους προκαθορισμένους χώρους μετά τις 22:00. Η αναγνώριση της ημιλαρχίας που πέρασε από το Γιδά προς τις γέφυρες του Λουδία, ανέφερε, ότι οι Τούρκοι είχαν καταστρέψει τμήμα της ξύλινης γέφυρας και ότι στη σιδηροδρομική υπήρχε μικρή δύναμη. Με επόμενη αναφορά ενημέρωσε το Γενικό Στρατηγείο πως σύμφωνα με πληροφορίες κατοίκων του Μακροχωρίου, ο τουρκικός στρατός που οπισθοχώρησε από το δρόμο Βέροιας - Γιδά - Θεσσαλονίκης, ήταν πανικόβλητος και πετούσε όπλα και φυσίγγια που συγκέντρωσαν οι κάτοικοι των γύρω χωριών.

Η 2η μεραρχία ξεκίνησε από τα Μονόσπιτα στις 07:00. Στις 18:00 η εμπροσθοφυλακή της έφθασε στην Εξώβαλα, όπου αναλήφθηκε κινήσεις μικρών έφιππων εχθρικών τμημάτων. Η ημιλαρχία της επέστρεψε από το Κεφαλοχώρι,

όπου είχε διανυκτερεύσει και κάλπαζε προς συνάντησή της.

Η 3η μεραρχία ξεκίνησε από τη Βέροια στις 07:00 και στις 17:45 η εμπροσθοφυλακή της άρχισε να συγκεντρώνεται στο μοναστήρι του Αγίου Λουκά.

Η 4η από το σιδηροδρομικό σταθμό της Νάουσας κατευθύνθηκε προς το χωριό Σανδάλι (Σίνδελ). Η ημιλαρχία της προχώρησε προς το Μυλότοπο και στη συνέχεια ως το Παλαιό, όπου συνάντησε εγκατεστημένα εχθρικά τμήματα. Η μεραρχία, κατά την προηγούμενη ημέρα ανέφερε στο Γενικό Στρατηγείο, μέσω της 2ης μεραρχίας τις πληροφορίες που έλαβε από έναν ιδιώτη και που ήθελαν στα Γιαννιτσά να υπάρχει συγκεντρωμένος τουρκικός στρατός δύναμης 20.000 - 25.000 ανδρών με 18 - 20 πυροβόλα. Όπως αναφέρει και το απόσπασμα της έκθεσης της μεραρχίας, η πληροφορία αυτή, για άγνωστο λόγο δεν έφθασε στο Γενικό Στρατηγείο.

Η 6η μεραρχία ξεκίνησε από τα Λευκάδια Νάουσας στις 10:00, έφθασε στη Σκύδρα στις 16:00 και καταυλίσθηκε στη νότια παρυφή της.

Η ταξιαρχία ιππικού αφού ξεκίνησε από τον Πολύμυλο στις 08:30 έφθασε στη Βέροια στις 16:00 και στρατοπέδευσε στη νότια έξοδο της πόλης. Στον Πολύμυλο άφησε και εικοσιπέντε ίππους που δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσουν.

Το απόσπασμα Ευζώνων που είχε διανυκτερεύσει στο Λουτρό δεν μετακινήθηκε καθόλου εκείνη την ημέρα. Πραγματοποίησε όμως αναγνωρίσεις προς το Παλαιοχώρι, Καψοχώρι και Νεοχωρόπουλο.

Το μεσημέρι το Γενικό Στρατηγείο μεταστάθμευσε σιδηροδρομικώς από τη Βέροια στο σιδηροδρομικό σταθμό Νάουσας από όπου και εξέδωσε στις 18:00 γενική διαταγή επιχειρήσεων για την επομένη ημέρα. Σύμφωνα μ' αυτήν, ο εχθρός αποσύρθηκε πίσω από το Λουδία, χωρίς να είναι όμως γνωστό αν οι Τούρκοι οπισθοχώρησαν ανατολικά του Αξιού ή παρέμειναν μεταξύ Λουδία και Αξιού. Οι μεραρχίες έπρεπε να εξακολουθήσουν την πορεία τους βορείως της λίμνης των Γιαννιτσών.

Το απόσπασμα Ευζώνων, αφού καθιστούσε την κίνηση του ανεξάρτητη, θα μετέβαινε στον Πλάτανο (Τσινάφορο) και θα αναγνώριζε τον πόρο προς τα Κύμινα προετοιμάζοντας ενδεχόμενη διάβαση του. Η ταξιαρχία ιππικού θα μετέβαινε από τη Βέροια στο Βρυσάκι, αφού διέθετε πρώτα μία ίλη ιππικού στην 5η μεραρχία. Η 7η μεραρχία διατασσόταν:⁸³

"Να παραμείνη εις τας παρά το Γιδά θέσεις αυτής καλύπτουσα το δεξιόν της στρατιάς και την Βέρροϊαν από πάσης εκ Κιρ-τζιλάρ (Άδενδρον) εχθρικής επιχειρήσεως. Να αποστείλη πυκνός αναγνωρίσεις ιππικού και πεζικού προς τας γέφυρας του Καρά-Ασμάκι".

Στις 19:00 το Γενικό Στρατηγείο εξέδωσε συμπληρωματική διαταγή με την οποία καθοριζόταν οι ζώνες διατροφής των μεραρχιών. Η 7η μεραρχία θα εφοδιαζόταν από τη Σκάλα Ελευθεροχωρίου διευκολύνοντας παράλληλα και τον εφοδιασμό της ταξιαρχίας ιππικού και του αποσπάσματος Ευζώνων.

Ο θαλάσσιος σταθμός ανεφοδιασμού Ελευθεροχωρίου δημιουργήθηκε, όταν ο ελληνικός στρατός πέρασε τον ορεινό όγκο του Βερμίου και η 7η μεραρχία κατέφθασε στην περιοχή Νησέλι -Γιδά. Από το Ελευθεροχώρι τα εφόδια μεταφέρονταν με σχήμα τα ως το Γιδά, ενώ από το Γιδά ως τη Βέροια σιδηροδρομικώς⁸⁴. Με το σιδηρόδρομο, μεταφερόταν επίσης από τον σιδηροδρομικό σταθμό του Γιδά ως τον ακραίο σταθμό εφοδιασμού που ήταν το Άδενδρο. Τις επόμενες ημέρες ο σιδηροδρομικός σταθμός Γιδά θα καταστεί το κέντρο εφοδιασμού και διανομής πολεμοφοδίων της στρατιάς⁸⁵.

Στις 18 Οκτωβρίου ο Κωνσταντίνος ενημέρωσε το Υπουργείο Στρατιωτικών και διαβεβαίωσε, ότι μετά την παρέλευση 3 - 4 ημερών ο στρατός θα είχε καταλάβει την Θεσσαλονίκη. Για το λόγο αυτό η Κυβέρνηση έπρεπε να ετοιμάσει για να αποστείλει διοικητικούς υπαλλήλους καθώς και εκατόν πενήντα χωροφύλακες για φρούρηση και τήρηση της τάξης στην πόλη. Ζητούσε ακόμη την αποστολή έμπειρων σιδηροδρομικών υπαλλήλων ώστε με τους υπάρχοντες να επαναλειτουργήσει η

γραμματή Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου.

Την ίδια ημέρα το Υπουργείο Ναυτικών ενημέρωσε το Γενικό Στρατηγείο για την ανατίναξη και βύθιση του τουρκικού θωρηκτού "Φετχί-Μπουλέντ"* . Η ανατίναξη του έγινε το βράδυ της 17ης Οκτωβρίου στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και επιτεύχθηκε από το ελληνικό τορπιλοβόλο υπ. αρ. 11 με κυβερνήτη τον υποπλοίαρχο Ν. Βότση. Ο θόρυβος της έκρηξης ακούστηκε ως την περιοχή του Ρουμλουκιού, ενώ από τα γύρω υψώματα διακρινόταν καθαρά ο προβολέας του Καρά-Μπουρνού που εσαλάγισε με τα ερευνητικά του φώτα, φωτίζοντας ακόμα και τα υψώματα του Κολιν-δρού⁸⁶.

2. Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ 7ης ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ.

Η 7η μεραρχία αφού χωρίσθηκε σε τέσσερις φάλαγγες κανόνισε την πορεία της κατά τη 18η Οκτωβρίου ως εξής: Η κύρια φάλαγγα που την αποτελούσαν το 19ο Σ.Π., το 20ο Σ.Π., ο λόχος μηχανικού και η μοίρα πυροβολικού, ξεκίνησε στις 08:00. Η δεύτερη φάλαγγα ξεκίνησε στις 06:30 και την αποτελούσε το 21ο Σ.Π. Η τρίτη αποτελούνταν από το 8ο τάγμα Ευζώνων και το τμήμα Προσκόπων. Οι Ευζώνοι ξεκίνησαν από το μοναστήρι της Σφήνιτσας στις 04:20 με προορισμό τη γέφυρα του Νησελίου, ώστε να ενισχυθεί το σώμα του Β. Σταυρόπουλου που ήταν εγκαταστημένο εκεί από το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου. Με επίπονη πορεία έφθασαν στη γέφυρα στις 06:20 ενώ στη συνέχεια προήλασαν ως το Γιδά, όπου και έφθασαν στις 09:00. Αφού πήραν ανάλογα μέτρα ασφαλείας στρατοπέδευσαν βορειοανατολικά του χωριού⁸⁸. Το σώμα Προσκόπων του Κ. Μαζαράκη που ακολουθούσε τους Ευζώνους προωθήθηκε προς το Λιανοβέργι, όπου έφθασε χωρίς προβλήματα. Τέλος, την τέταρτη φάλαγγα που την αποτελούσε το τάγμα Κρητών ξεκίνησε από τον Κολινδρό στις 06:00 και με δύο οδηγούς (Γ. Παπαθεοδώρου και Κ. Λατινόπουλο) κατευθύνθηκε προς τη γέφυρα Νησελίου.

Στις 08:00 από το Αιγίνιο ο Κλεομένης ανέφερε στο Γενικό Στρατηγείο σχετικά με τις ενέργειες και την πορεία της μεραρχίας⁸⁹.

"Λιμπάνοβον (Αιγίνιον) 18-X-12 ώρα 8 π. μ.

A. B. Υψηλότητα Διάδοχον.

Αναφέρω ότι Μεραρχία αναχωρεί ταύτην την στιγμήν δια Σφηνίτσαν και Γρίζαλη (Αγκάθια). Διετάχθη ήδη η κατάληψις της γέφυρας Νησέλι υπό του Ευζωνικού τάγματος. Εξ αναγνωρίσεως αξιωματικών πληροφορούμεθα ότι ο εχθρός όστις υπετίθετο κατέχων θέσεις παρά Μυλοβον (Μεγ. Γέφυρα) και Τσιναφόρον πέραν του Αλιάκμονος κατέλειπε και τας θέσεις ταύτας υποχωρήσας πέραν του Λουδία. Κατά πληροφορίας κατοίκων Τσιναφόρου εχθρός κατείχε χθες τας διαβάσεις Πλατύ - Γέφυρα - Κιρτζαλάρ (Αδενδρον) και Κα'ίλή (Βραχιά) Συνεδέ-θημεν τηλεγραφικώς δια Αικατερίνης προς Ελασσόνα, Σέρβια και εκείθεν. Ελπίζομεν ότι και την εσπέραν θα συνδεθώμεν τη-λεγραφικώς εκ Σφηνίτσης. Ηθικόν στρατού εξαίρετον και υγεία αρίστη. VII Μεραρχία Κλεομένης"

Στις 09:00 με καινούργια αναφορά πληροφορεί το Γενικό Στρατηγείο τα εξής⁹⁰:

"Λιμπάνοβον (Αιγίνιον) 18-X-12 ώρα 9 π.μ. Γενικό Στρατηγείον. Γέφυρα Νησέλι κατελήφθη παρά του του Ευζωνικού Τάγματος και Σώματος Μαζαράκη χθες Τετάρτην μ.μ. Εσπέρας κατά πληροφορίας Ευζωνικού Τούρκοι απεσύρθησαν πέρα Καρα-σμάκι (Λουδίας) αποπειραθέντες να ανατινάξωσι γέφυραν ης εν τμήμα εκ δοκών ζύλινων κατέστρεψαν. Διετάχθη λόχος επι-σκευάση ταχέως γέφυραν. Μεραρχία προχώρησε πέραν Αλιάκμονος προς κατάληψιν επικαίρου θέσεως.

VII Μεραρχία Κλεομένης"

Στις 10:45 το Γενικό Στρατηγείο ενημέρωσε με κοινές οδηγίες την 7η μεραρχία και το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου⁹¹:

"Οδηγία δια την VII Μεραρχίαν και το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου.

1. Κατά πληροφορίας ο εχθρός υπεχώρησεν όπισθεν του Καρά-Ασμάκι (Λουδιάς). Η στρατιά θα κατέχη σήμερα εσπέρας την γραμμή Μονή Οσίου Λουκά - Σενδέλ (Σανδάλι) - Βερτεκόπ (Σκύδρα). Αύριον εσπέρας πιθανώς την γραμμή Τσέκρι (Παραλίμνη) - Ράμελ (Ραχώνα). Προτίθεται να επιτεθώ εκ βορρά μεθαύριον εναντίον του όπισθεν του Καρά-Ασμάκι εχθρού.

2. Η VII Μεραρχία θα διαβή σήμερα τον Αλιάκμονα και καταλαμβάνουσα την περιοχή Καψοχώρα - Γέφυρα Νησέλι θα ασφάλιση το δεξιόν πλευρόν της στρατιάς από τυχόν εχθρικής προχωρήσεως νοτίως των ελών των Γιαννιτσών.

Εν περιπτώσει υποχωρήσεως του εχθρού η VII Μεραρχία και το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου θα καταλάβωσι τας γέφυρας του Καρά-Ασμάκι και επισκευάσωσι ταύτας εν περιπτώσει καταστροφής και θα διατηρώσι στενήν επαφήν μετά του εχθρού.

3. Η VII Μεραρχία θα εγκαταστήση σήμερα οπτικόν τηλε-γραφικόν σταθμόν προς συνεννόησιν μετά του εις τον σιδη-ροδρομικόν σταθμόν Ναούσης εγκαθισταμένου από της 5ης μ.μ. σταθμού του Γενικού Στρατηγείου. Επίσης θα αναφέρη αν αι τηλεγραφικοί μηχαναί σταθμού Καψοχώρας - Γιδά παρέμειναν ώστε να αποκατασταθή τηλεγραφική συγκοινωνία μετά του σιδ. σταθμού Ναούσης.

4. Η VII Μεραρχία θα διάταξη τον λοχαγόν πεζικού Βερνάνδρον Ε. να επανέλθη παρά τω Γενικώ Στρατηγείω).

Βέροια 18-Χ-12 ώρα 10:45 πρωίας. Κωνσταντίνος"

Μετά τις ανωτέρω διαταγές, η μεραρχία συνέχισε την προέλαση της προς τη γέφυρα Νησελίου όπου και έφθασε με τον όγκο των δυνάμεων της τις πρώτες μεταμεσημβρινές ώρες. Ο λόχος μηχανικού άρχισε την επισκευή της γέφυρας που επιδιορθώθηκε μέσα σε τριάντα λεπτά. Στην αρχή τοποθέτησαν κατά τον άξονα της γέφυρας δοκάρια και επάνω σ' αυτά άλλα κάθετα με τα πρώτα. Στη συνέχεια στρώθηκαν σκύρα που κοπανίσθηκαν πρόχειρα εκείνη την ώρα και τέλος απλώθηκε στο σημείο εκείνο αρκετή ποσότητα χρώματος⁹².

Στη συνέχεια την πέρασε το 19ο Σ.Π. που κατευθύνθηκε προς την Κορυφή, όπου και εγκαταστάθηκε με προφυλακές προς το Πλατύ και τα Τρίκαλα. Το 20ο Σ.Π. διανυκτέρευσε στην Παλαιόχωρα, και η μοίρα πεδινού πυροβολικού καταυλίσθηκε 800 μέτρα πίσω από το 8ο ευζωνικό τάγμα. Τα υπόλοιπα τμήματα της μεραρχίας δεν πέρασαν τον Αλιάκμονα αλλά διανυκτέρευσαν νότια του ποταμού.

Σύμφωνα με αφηγήσεις ηλικιωμένων κατοίκων της Αλεξάνδρειας, τμήμα της μεραρχίας μπήκε στο Γιδά και φιλοξενήθηκε από τους κατοίκους. Η είσοδος του ήταν αφορμή ώστε οι κάτοικοι να ξεσπάσουν σε πανηγυρικές εκδηλώσεις. (Οι αφηγήσεις των κατοίκων θα παρατεθούν στο τέλος του βιβλίου, σελ. 241, 245, 248 και 249).

Ύστερα από κοπιαστικές πορείες αρκετών ημερών, μόλις το απόγευμα της 18ης Οκτωβρίου κατορθώθηκε να συγκεντρωθούν όλα τα τμήματα της 7ης μεραρχίας. Κατά την πορεία της μεραρχίας προς τον Αλιάκμονα τα διάφορα τμήματα της ήταν απομακρυσμένα μεταξύ τους αρκετά χιλιόμετρα. Στις 17 Οκτωβρίου η απόσταση που τα χώριζε ήταν γύρω στα είκοσι χιλιόμετρα, ενώ την επομένη συγκεντρώθηκαν για πρώτη φορά απέχοντας μεταξύ τους ελάχιστα χιλιόμετρα. Η επικίνδυνη απόσταση μεταξύ των τμημάτων δημιουργήθηκε, διότι, ενώ η μεραρχία βρισκόταν σε κίνηση, ενισχύοταν συνεχώς με διάφορες μονάδες, οι οποίες, με εξαντλητικές πορείες μείωναν καθημερινώς την απόσταση και την εκμηδένισαν το απόγευμα της 18ης Οκτωβρίου.

Τις προηγούμενες ημέρες χρησιμοποιήθηκε ως σύνδεσμος μεταξύ του Γενικού Στρατηγείου και της μεραρχίας ο λοχαγός Ε. Βερνάνδος. Αποστάλθηκε από το Γενικό Στρατηγείο ο ανωτέρω αξιωματικός με σκοπό, να μεταφέρει οδηγίες και διαταγές του Γενικού Επιτελείου προς την μεραρχία σχετικές με την κίνηση της. Γνώριζε τις προθέσεις του Επιτελείου για την κατεύθυνση πορείας τόσο της στρατιάς όσο και της μεραρχίας. Άλλωστε, λόγω απόστασης, οι διαταγές θα αργοπορούσαν

σημαντικά με άμεση συνέπεια την αδικαιολόγητη καθυστέρηση της μεραρχίας. Ο σύνδεσμος, γνωρίζοντας εκ των προτέρων τα σχέδια προέλασης, διευκόλυνε την κίνηση της μεραρχίας, που χωρίς προβλήματα και με εντατική πορεία πλησίαζε προς την πεδιάδα της Ημαθίας. Την 18η Οκτωβρίου τα περισσότερα τμήματα της πέρασαν τον Αλιάκμονα από τη γέφυρα Νησελίου και στρατοπέδευαν στη γύρω περιοχή. Η μεραρχία φθάνοντας στο καθορισμένο ύψος θα προφύλασσε τα νότια της στρατιάς. Τότε έληξε και η αποστολή του συνδέσμου και ο λοχαγός Βερνάνδος τις μεταμεσημβρινές ώρες της 18ης Οκτωβρίου μετέβη στη Βέροια και διατάχθηκε να παραμείνει στο Γενικό Στρατηγείο⁹³.

Μετά την απομάκρυνση του συνδέσμου, τη διακόμιση διαταγών (τουλάχιστον για το απόγευμα της 18ης Οκτωβρίου) ανέλαβε ο επιτελάρχης της μεραρχίας τ/χης (Μ.Χ.) Νεγρεπόντης Ιάκωβος. Μετέβη στη Νάουσα όπου μεταστάθμευσε το Γενικό Στρατηγείο και πήρε τη διαταγή προς την 7η μεραρχία που τη διέταζε "να παραμείνη". Την ανωτέρω διαταγή τη μετέφερε στο Νησέλι γύρω στα μεσάνυχτα της ίδιας ημέρας.

Στα αρχεία της μεραρχίας αναφέρεται, ότι εκτός της γραπτής διαταγής δόθηκε στον επιτελάρχη και προφορική διαταγή από το λοχαγό του Επιτελείου Ι. Μεταξά ύστερα από εντολή του Αρχιστράτηγου⁹⁴. Στον ανωτέρω φάκελο αναφέρονται και μεταξύ άλλων τα εξής:

[Η εντολή της Μεραρχίας σας είναι να μείνη ακίνητη εψ' όσον το κέντρον της Στρατιάς δεν συμπλακει μετά του εχθρού. Εν περίπτωση όμως αντιθέτου μεν ενδεχομένης δε συμπλοκής της Στρατιάς η 7η Μεραρχία θα αναλάβη αυτή, αυτή την αποκοπήν των συγκοινωνιών του αντιπάλου, γενομένη από άξονος στροφής περιστρεφόμενη πτέρυξ. Προσθέσας ότι, εις την ερώτη-σιν πως θα αντιλαμβάνετο η Μεραρχία την σύρραξιν του κέντρου ο Λοχαγός Μεταξάς απήντησεν ότι ευθύς ως ηκόουντο σφοδροί κανονιοβολισμοί έδει η Μεραρχία να κινηθή"].

Για την ύπαρξη προφορικής διαταγής αναφέρεται και ο υποστράτηγος Ν. Κοκκίδης⁹⁵. Αναφέρει, ότι ο επιτελάρχης της 7ης μεραρχίας έλαβε και τις κάτωθι συμπληρωματικές διαταγές του Αρχιστράτηγου δια του λοχαγού του Επιτελείου Ι. Μεταξά. "Έχω να σας προσθέσω εις την γραπτήν ανά χείρας διαταγήν προφορικός τα ακόλουθα: η Μεραρχία σας θα μείνη ακίνητος αύριον εν η περιπτώσει δεν συμπλακει σοβαρώς η Στρατιά, αν όμως η Στρατιά συμπλακεί σοβαρώς τότε από άξονας στροφής θα γίνετε η περιστρεφόμενη πτέρυξ και την αποστολήν της αποκοπής του εχθρού από των συγκοινωνιών του θα αναλάβει τότε η 7η Μεραρχία".

Σύμφωνα με τον Ν. Κοκκίδη ο επιτελάρχης της μεραρχίας επέδωσε τη διαταγή κίνησης της 19ης Οκτωβρίου στο απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου στις 04:00 της 19ης Οκτωβρίου. Το ίδιο πρωινό, ανακοίνωσε τις διαταγές που έλαβε από το Γεν. Στρατηγείο σε ολόκληρο το επιτελείο της μεραρχίας και παρουσία του μεράρχου τις ανέπτυξε.

Η Απελευθέρωση του Ρουμλουκιού και η παράδοση της Θεσσαλονίκης, Δημήτριος Θ. Μπέλος, σελ. 93 – 125